

Radostaw Kaczan, Karolina Malinowska,
Katarzyna Pasiak, Piotr Rycielski, Małgorzata Wójcik

Lekcja 2

Przemoc relacyjna

UNIWERSYTET
 SWPS

 RESQL

Szanowne Nauczycielki/Szanowni Nauczyciele,

przekazujemy Wam podręcznik ze scenariuszami lekcji wychowawczych, które mogą pomóc w pracy nad budowaniem zgranej klasy i zapobieganiem negatywnym zjawiskom grupowym, takim jak przemoc rówieśnicza, prześladowanie i dręczenie rówieśnicze. Takie sytuacje występują niestety dość często w naszej szkolnej rzeczywistości i wpływają negatywnie nie tylko na ofiary prześladowania, ale także na wszystkich uczniów w klasie, którzy źle się w niej czują, niechętnie przychodzą do szkoły i gorzej się uczą. Dlatego zapobieganie tym zjawiskom stanowi integralną część pracy wychowawców i nauczycieli. Pracy niezwykle trudnej bez odpowiednich narzędzi i przygotowania.

Podręcznik zawiera 11 scenariuszy lekcji, które sprzyjają rzeczowej i bezpiecznej rozmowie z uczniami o przemoc, prześladowaniu i dręczeniu. Jednocześnie dostarczają one rzetelnej, popartej badaniami wiedzy o rodzajach przemocy oraz mechanizmach, które ją wywołują i utrzymują w grupie. A także o rolach które przyjmują uczniowie: od agresorów i ofiary, poprzez czynnych kibiców, biernych świadków, aż do aktywnych obrońców prześladowanych uczniów. Przekazywana uczniom wiedza pozwala nauczycielowi/nauczycielce „zakotwiczyć” ich poznawczo. W następnym kroku pozwala – odwołując się do tej wiedzy – pokazać uczniom, jak można ją praktycznie wykorzystać, aby stworzyć zgraną klasę. To z kolei ma wpływ na gotowość uczniów do zgłaszania nauczycielom niepokojących i zagrażających sytuacji, zarówno bezpośrednio, jak i w aplikacji RESQL.

Informacje o lekcjach

Przygotowane w ramach programu RESQL scenariusze lekcji zostały przetestowane w 16 klasach szkół podstawowych (w klasach siódmych i ósmych) oraz średnich (w klasach pierwszych i drugich). W pracy nad scenariuszami lekcji korzystaliśmy jako zespół badawczy z własnych doświadczeń oraz wcześniejszych materiałów i scenariuszy wykorzystywanych w projektach INKLA (Wójcik, Mondry 2017) i Bliżej (Wójcik, Hełka, Wośko 2016). Stworzyliśmy nowe scenariusze oraz dostosowaliśmy te już istniejące do potrzeb uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej i pierwszych klas szkół ponadpodstawowych.

Lekcje były weryfikowane pod kątem ich spójności i zrozumiałości, a także możliwości ich przeprowadzenia podczas 45-minutowej lekcji. Ponadto w każdej klasie, w której lekcje zostały przeprowadzone, mierzyliśmy ich skuteczność. Na podstawie informacji zwrotnych zebranych zarówno od uczniów uczestniczących w lekcjach, jak i od osób je prowadzących wprowadziliśmy poprawki w scenariuszach. Scenariusze lekcji zawierają wszelkie potrzebne do ich przeprowadzenia informacje oraz materiały (rysunki, historyjki, wykresy), przygotowane z myślą o 45-minutowych lekcjach wychowawczych.

W poniższej tabeli przedstawiany zalecaną przez nas kolejność lekcji wraz z ich krótką charakterystyką.

Numer lekcji	Nazwa lekcji	Opis lekcji
1.	Różne rodzaje przemocy	Uczniowie poznają różne rodzaje przemocy oraz przykłady zachowań przemocowych z różnych kategorii. Omawiają wyniki badań na temat zachowań przemocowych w szkole.
2.	Przemoc relacyjna	Czym jest przemoc relacyjna? Uczniowie poznają typy przemocy relacyjnej, np. izolowanie, wyśmiewanie, wykluczanie, ignorowanie.
3.	Cyberprzemoc	Uczniowie poznają formy cyberprzemocy – dręczenia i prześladowania za pomocą mediów społecznościowych. Wiedzą, jak unikać cyberprzemocy, a w razie jej pierwszych przejawów zgłaszają problem zaufanej osobie.
4.	Koło przemocy rówieśniczej	Uczniowie poznają role i mechanizmy, jakie występują w przemocy rówieśniczej. Uczniowie analizują m.in. kluczową rolę świadków przemocy.
5.	Konflikty	Uczniowie poznają różne formy konfliktu. Uczą się rozpoznawać konflikt i nazywać go, a także dzielić konflikty na konstruktywne, potrzebne i wspierające walkę z problemem oraz na niepotrzebne i destruktywne, które popychają ludzi do walki.
6.	Mechanizmy moralnego dystansowania się w sytuacji trudnej	Uczniowie poznają mechanizmy psychologiczne odpowiedzialne za bierność świadków prześladowania rówieśniczego.
7.	Atrybucje	Uczniowie analizują powody zachowań osób uznawanych za innych inne i narażonych na wykluczenie rówieśnicze. Uczą się, w jaki sposób najczęściej dokonujemy atrybucji, na czym polega podstawowy błąd atrybucji i jak go unikać.
8.	Zasady dobre dla każdej szkoły	Uczniowie analizują zasady panujące w szkole. Rozumieją swoją rolę w tworzeniu dobrych zasad w szkole. Potrafią wymienić dobre zasady. Wspólnie opracowują zestaw zasad do wykorzystania w klasie.
9.	Zgłaszanie przemocy	Uczniowie dowiadują się, jak ważne jest zgłaszanie aktów przemocy dla poprawy bezpieczeństwa ofiar i budowania dobrych relacji w klasie.
10.	Inność i różnorodność	Uczniowie wskazują na zależność pomiędzy nadaniem komuś etykiety innego/dziwnego a zachowaniem wobec niego, np. dokuczaniem mu lub odrzuceniem go w klasie.
11.	Różnice indywidualne w klasie	Uczniowie doświadczają podstawowych różnic. Poznają różnice widoczne i niewidoczne, a także uwarunkowania w zakresie różnic indywidualnych. Doświadczają, jak różni się nasza wiedza o nas samych od naszej wiedzy o innych.

Scenariusze lekcji zawierają niezbędne wskazówki, które pomogą prowadzić zajęcia w klasie: informacje dla nauczyciela, zadania dla uczniów, przykładowe wypowiedzi, dodatkowe materiały i definicje oraz rysunki. Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze można wykorzystywać pojedynczo albo zrealizować po kolei jako zamknięty cykl tematyczny.

Szkołom, które rozpoczynają wdrażanie programu RESQL, zalecamy realizację co najmniej 4 pierwszych lekcji. Dotyczą one bezpośrednio problemu przemocy, różnych jej form oraz sposobów reagowania na nią. Sądzymy również, że regularne prowadzenie tych lekcji oraz powtarzanie ich w tej samej lub nieco zmodyfikowanej formie w danej klasie może przynieść wymierne skutki. Przywoływanie znanych uczniom struktur i treści pozwala je lepiej zrozumieć i na bieżąco odwoływać się do nich. Ponadto nauczycielka/nauczyciel może wykorzystać przykłady, ćwiczenia i rysunki z poszczególnych lekcji jako materiał do dyskusji o bieżących sprawach klasy. Autorzy wielu rekomendowanych programów dotyczących zapobiegania przemocy rówieśniczej podkreślają, jak ważne jest regularne przypominanie uczniom takich treści jak:

- 1) czym jest przemoc? czy określone zachowanie jest przemocą? jak je odróżnić od tego, co przemocą nie jest?
- 2) jakie zasady panują w mojej klasie i szkole?
- 3) jak powinienem się zachować, kiedy jestem świadkiem przemocy?
- 4) co mogę zrobić, kiedy przemoc mnie dotyka? do kogo i jak zwrócić się o pomoc?

Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze lekcji nie nadają się dla klas niższych niż piąte klasy szkół podstawowych. Lekcje przeprowadzane zgodnie z proponowanymi scenariuszami można traktować jako element szerszych oddziaływań profilaktycznych i wychowawczych. W nowych klasach, które zaczynają wspólną pracę (np. w pierwszych klasach szkół ponadpodstawowych), można wykorzystać scenariusze jako część działań integrujących i budujących klimat klasy.

To nauczycielka/nauczyciel decyduje, w jaki sposób przeprowadzić daną lekcję: jak rozłożyć poszczególne elementy, ile czasu dać uczniom na kolejne zadania. Z naszych doświadczeń wynika, że młodsi uczniowie lepiej reagują, kiedy zadania trwają krótko, a czas na podanie przykładów i sposób ich prezentowania ustala nauczycielka/nauczyciel. Starsze klasy pozwalają na większą swobodę, więcej czasu można poświęcić na omawianie przykładów podawanych przez uczniów i wyników ich pracy w grupach.

W klasach, w których spodziewamy się trudności z utrzymaniem dyscypliny, proponujemy na początku lekcji:

- 1) określić zasady indywidualnego wypowiedziania się uczniów: kto mówi? kiedy mówi? ile czasu ma na to? – polecamy raczej krótkie wypowiedzi lub odpowiedzi spisane na karteczkach,
- 2) omówić sposób prezentacji wyników pracy w grupie: np. cała grupa przedstawia wyniki pracy, a kolejność prezentacji i ich czas ustala z góry nauczycielka/nauczyciel (np. 2 minuty dla każdej grupy).

Lekcja

2

Przemoc relacyjna

TEMAT:

Czym jest przemoc relacyjna?

Czas:

25–30 minut.

Formy pracy:

- indywidualna,
- w grupach.

Środki dydaktyczne/materiały:

- rysunki różnych zachowań w grupie, w tym różnych rodzajów agresji i przemocy,
- tematy do dyskusji napisane na kartkach – do wylosowania przez grupy.

Cele:

Uczeń/uczennica:

- wskazuje, czym jest przemoc relacyjna, i odróżnia ją od innych rodzajów przemocy,
- wskazuje konsekwencje przemocy relacyjnej,
- wskazuje, dlaczego dochodzi do przemocy relacyjnej oraz jakie są jej skutki,
- wskazuje sposoby, jak zapobiegać przemocy relacyjnej.

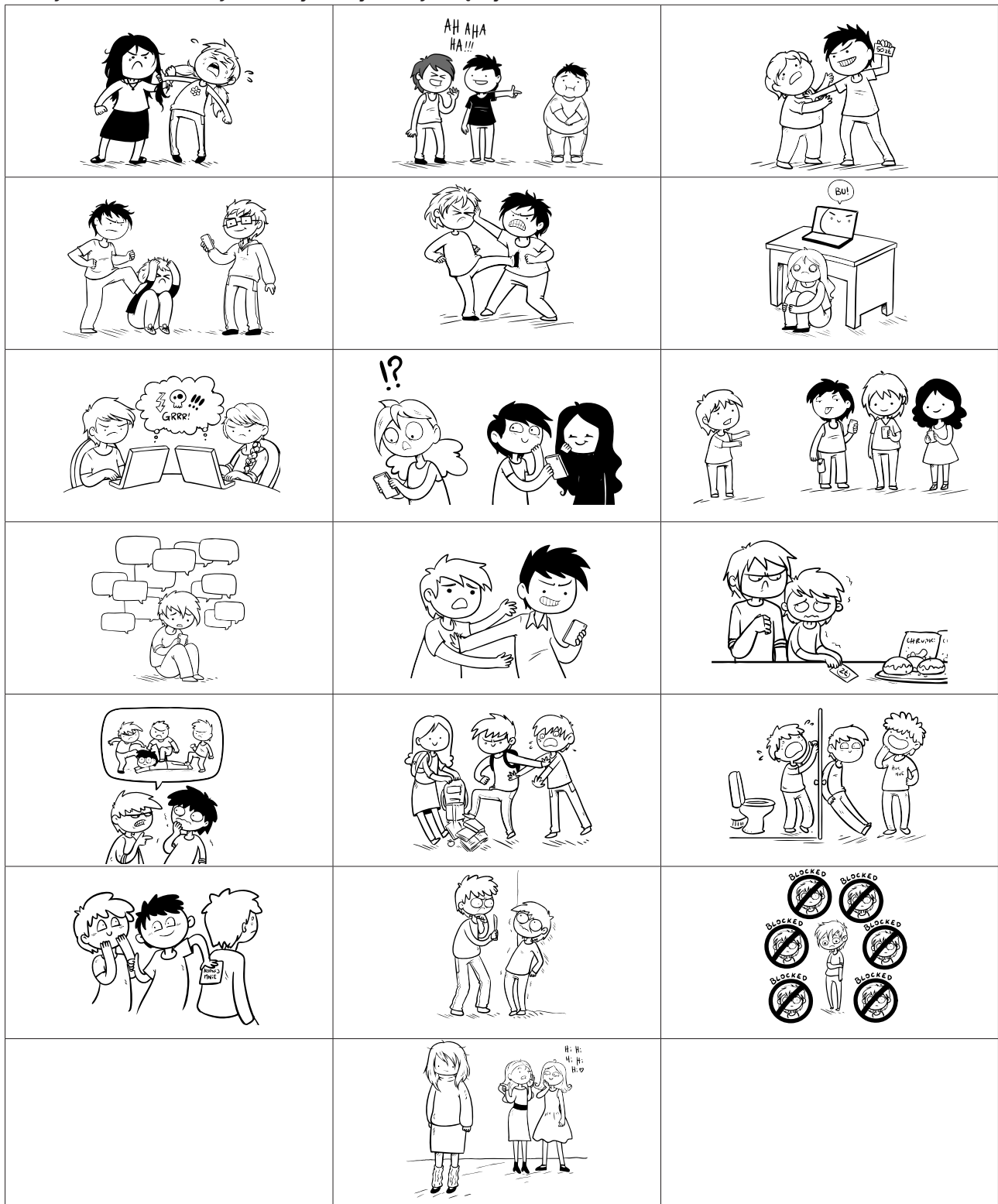
Metody:

- metody asymilacji wiedzy (dyskusja, pogadanka),
- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (wybór obrazków, pisanie przykładów).

I. Ogniwu wstępne

1. Na początku lekcji nauczyciel/nauczycielka kładzie na ławkach wydrukowane rysunki, które ilustrują różne rodzaje przemocy, zarówno fizyczną agresję, jak i przemoc o charakterze relacyjnym, ale też sytuacje nieoczywiste.

Rysunków musi być co najmniej 2 razy więcej niż uczniów w klasie.

- 2.** Nauczyciel/nauczycielka wprowadza uczniów w temat lekcji i objaśnia im zadanie 1 (szukanie sytuacji, które kojarzą się z przemocą).

Dzisiejsza lekcja będzie dotyczyć agresji i przemocy doświadczanej przez uczniów w szkołach. Przed Wami leżą kartki z różnymi rysunkami. Proszę, żeby każdy z Was wybrał jeden rysunek. Taki, który najbardziej mu się kojarzy się z przemocą i agresją w szkole.

Z różnych badań wynika, że uczniowie pytani o przemoc czy agresję najczęściej wskazują na jej fizyczne przejawy. Ta część lekcji ma doprowadzić do dyskusji na temat tego, że przemoc i agresja mogą różnie się przejawiać, i uświadomić uczniom, że poza przemocą fizyczną istnieją również inne jej rodzaje, często bardzo dotkliwe.

- 3.** Nauczyciel/nauczycielka prosi uczniów, by przedstawili wybrane przez siebie rysunki.

Pokażcie, proszę, jakie rysunki wybraliście. Powiedzcie krótko, co na nich widzicie.

Każdy uczeń/każda uczennica omawia wybrany rysunek.

- 4.** Nauczyciel/nauczycielka podsumowuje zadanie 1.

- 4a.** Jeśli większość uczniów wybrała rysunki z przemocą fizyczną, nauczyciel/nauczycielka zwraca uwagę na inne rodzaje przemocy i wprowadza pojęcie przemocy relacyjnej. Na tym etapie nauczyciel/nauczycielka ogólnie opowiada uczniom o różnych rodzajach przemocy, ale nie podaje jeszcze konkretnych przykładów zachowań.

Widzę, że większość z Was wybrała rysunki pokazujące agresję fizyczną. To naturalne, ponieważ badania pokazują, że uczniowie pytani o przemoc czy agresję najczęściej wskazują właśnie na fizyczne jej przejawy. Przemoc może jednak przybierać różne formy. Czasem uczniowie nie krzywdzą nikogo fizycznie, a jednak zachowują się tak, że inna osoba cierpi. Dzisiaj będziemy się zajmować właśnie przemocą inną niż fizyczna – przemocą relacyjną. Ta przemoc została tak nazwana, ponieważ dotyczy relacji w grupie. Nie chodzi o fizyczny atak na inną osobę, tylko o przykrości innego rodzaju, które powodują, że dana osoba coraz gorzej czuje się w grupie, np. w klasie, do której chodzi.

- 4b.** Jeśli uczniowie wybrali różne rysunki, w tym sporo tych, które przedstawiają przemoc o charakterze relacyjnym, nauczyciel/nauczycielka wprowadza pojęcie przemocy relacyjnej.

Widzę, że wybraliście rysunki przedstawiające różne rodzaje przemocy. Większości z nas przemoc kojarzy się przede wszystkim z krzywdzeniem fizycznym. Fajnie, że dostrzegacie także inne zachowania, które mogą być przemocą. Dzisiaj będziemy się zajmować właśnie przemocą inną niż fizyczna

– *przemocą relacyjną. Ta przemoc została tak nazwana, ponieważ dotyczy relacji w grupie. Nie chodzi o fizyczny atak na inną osobę, tylko o przykrości innego rodzaju, które powodują, że dana osoba coraz gorzej czuje się w grupie, np. w klasie, do której chodzi.*

5. W obu przypadkach nauczyciel/nauczycielka może wyświetlić rysunki i po kolei je omówić, zwracając szczególną uwagę na te, które przedstawiają przemoc relacyjną.

II. Ogniw centralne

1. Nauczyciel/nauczycielka wyjaśnia uczniom zadanie 2 (szukanie przykładów przemocy relacyjnej), rozdając każdemu uczniowi czystą kartkę.

*Teraz na tych kartkach napiszcie, proszę, przykłady konkretnych zachowań między uczniami, które są nieprzyjemne i krzywdzące. Chodzi mi o przykłady zachowań, które Waszym zdaniem mogą być **przemocą relacyjną**. Każdy opisuje samodzielnie na kartce jedno konkretne zachowanie. **Macie na to 3 minuty.***

2. Nauczyciel/nauczycielka zbiera kartki i wypisuje podane przez uczniów przykłady na tablicy. Krótko podsumowuje przykłady wypisane na tablicy – adekwatnie do tego, co uczniowie napisali.

Widzę, że pierwsze przyszły Wam na myśl takie przykłady jak... Przemoc relacyjna polega m.in. na wykluczaniu kogoś z grupy, ignorowaniu, obgadywaniu, plotkowaniu o tej osobie, nastawianiu innych przeciwko niej, ośmieszaniu. Często jest dla ofiary takich zachowań bardziej dotkliwa niż przemoc fizyczna. Taka osoba czuje się poza grupą, nielubiana, nieakceptowana.

3. Nauczyciel/nauczycielka objaśnia uczniom zadanie 3 (dyskusja na temat różnych aspektów przemocy relacyjnej).

*Teraz odliczcie, proszę, do 4. Dobierzcie się w 4 grupy: jedyńki z jedyńkami, dwójki z dwójkami, trójki z trójkami, czwórki z czwórkami. **Każda grupa wylosuje po jednym temacie, nad którym będzie dyskutować. Po upływie 15 minut** poproszę przedstawicieli każdej z grup, żeby krótko powiedzieli o wnioskach z Waszej dyskusji.*

Nauczyciel/nauczycielka może wcześniej wydrukować pytania lub napisać je na kartkach albo tablicy.

- Jak może się zachować osoba, wobec której inni uczniowie zachowują się w taki sposób, jaki opisaliście na kartkach?

- Jak myślicie, dlaczego uczniowie stosują przemoc relacyjną? Czy takie zachowania to tylko żarty? Uzasadnijcie, dlaczego tak albo dlaczego nie.
 - Jak mogą się zachować osoby, które obserwują taką sytuację, np. inni uczniowie w klasie? Co można zrobić, gdy jest się świadkiem przemocy relacyjnej?
 - Co każdy z Was może zrobić, żeby w klasie było jak najmniej przypadków przemocy relacyjnej?
4. Przedstawiciele grup krótko przedstawiają wyniki dyskusji pozostałym uczniom.

III. Ogniwko końcowe

1. Nauczyciel/nauczycielka dziękuje uczniom za wspólną pracę i podsumowuje zajęcia.

Dziękuję Wam za dzisiejszą pracę na lekcji. Lekcja dotyczyła trudnej sprawy. Nietatwo jest o tym mówić. Przemoc relacyjna dotyka wielu uczniów w każdej szkole, nie tylko w Polsce, ale na całym świecie. Taka przemoc jest dla ofiary bardzo nieprzyjemna, często powoduje jej ogromne cierpienie. Każdy chce czuć się częścią grupy, być lubianym, akceptowanym. To jest naturalna potrzeba człowieka. Czasem coś, co nam może się wydawać tylko żartem, komuś innemu może sprawić dużą przykrość, narazić go na ośmieszenie, wykluczenie. Proszę, starajcie się unikać takich zachowań. Zawsze zastanówcie się, czy dany żart będzie śmieszny również dla osoby, której dotyczy. Pamiętajcie też o innych zachowaniach, które mogą ograniczyć przypadki takiej przemocy w Waszej klasie i w ogóle w naszej szkole.

Warto w tym miejscu wymienić te sytuacje, które wymyślili sami uczniowie.

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

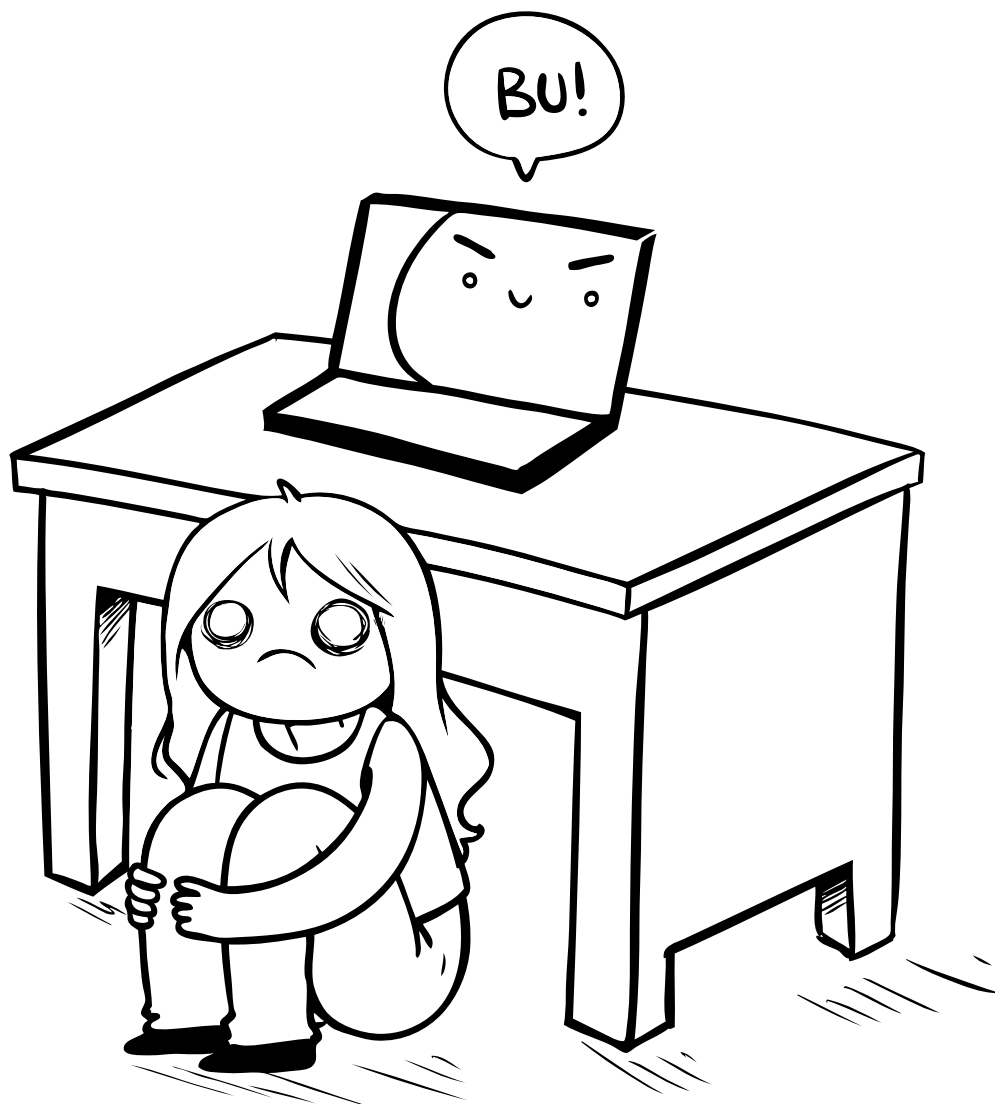
2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

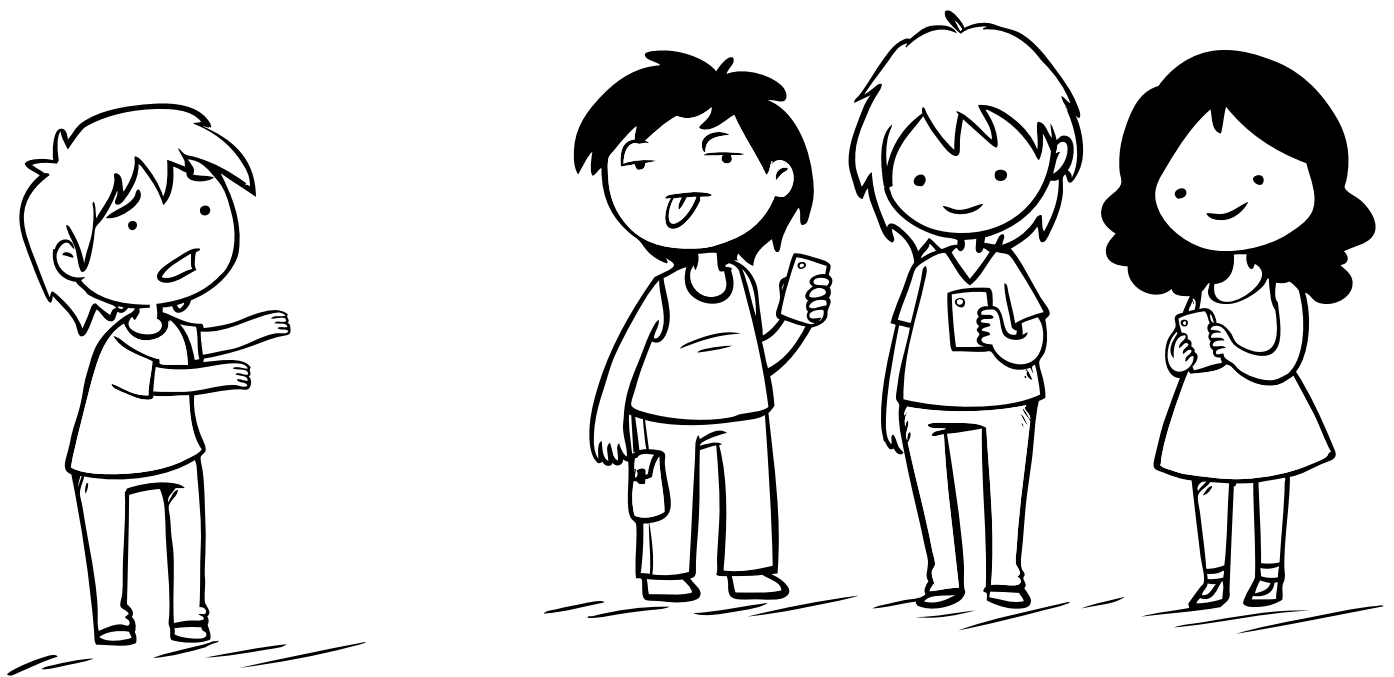
2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

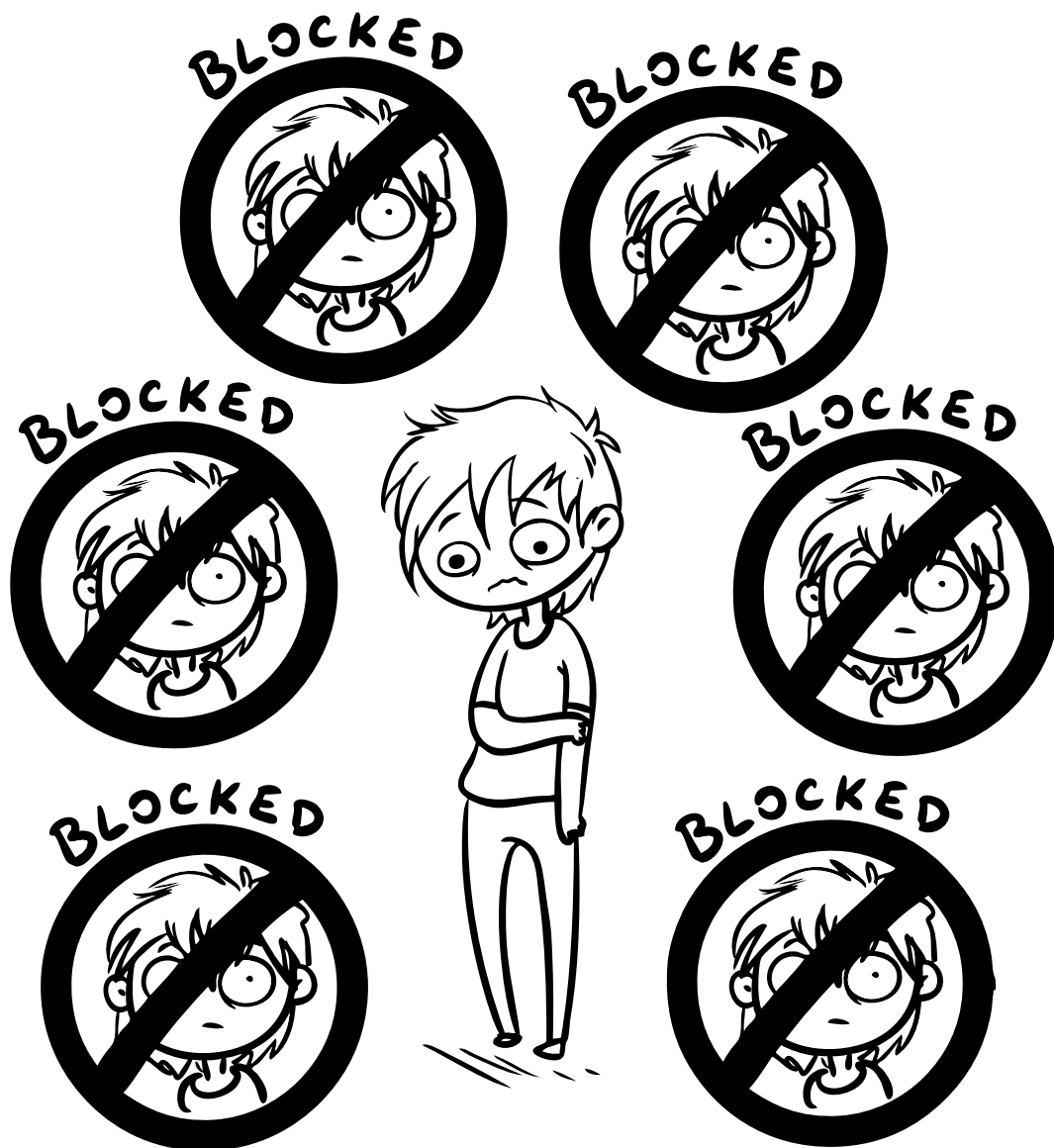
2. Przemoc relacyjna – ilustracje

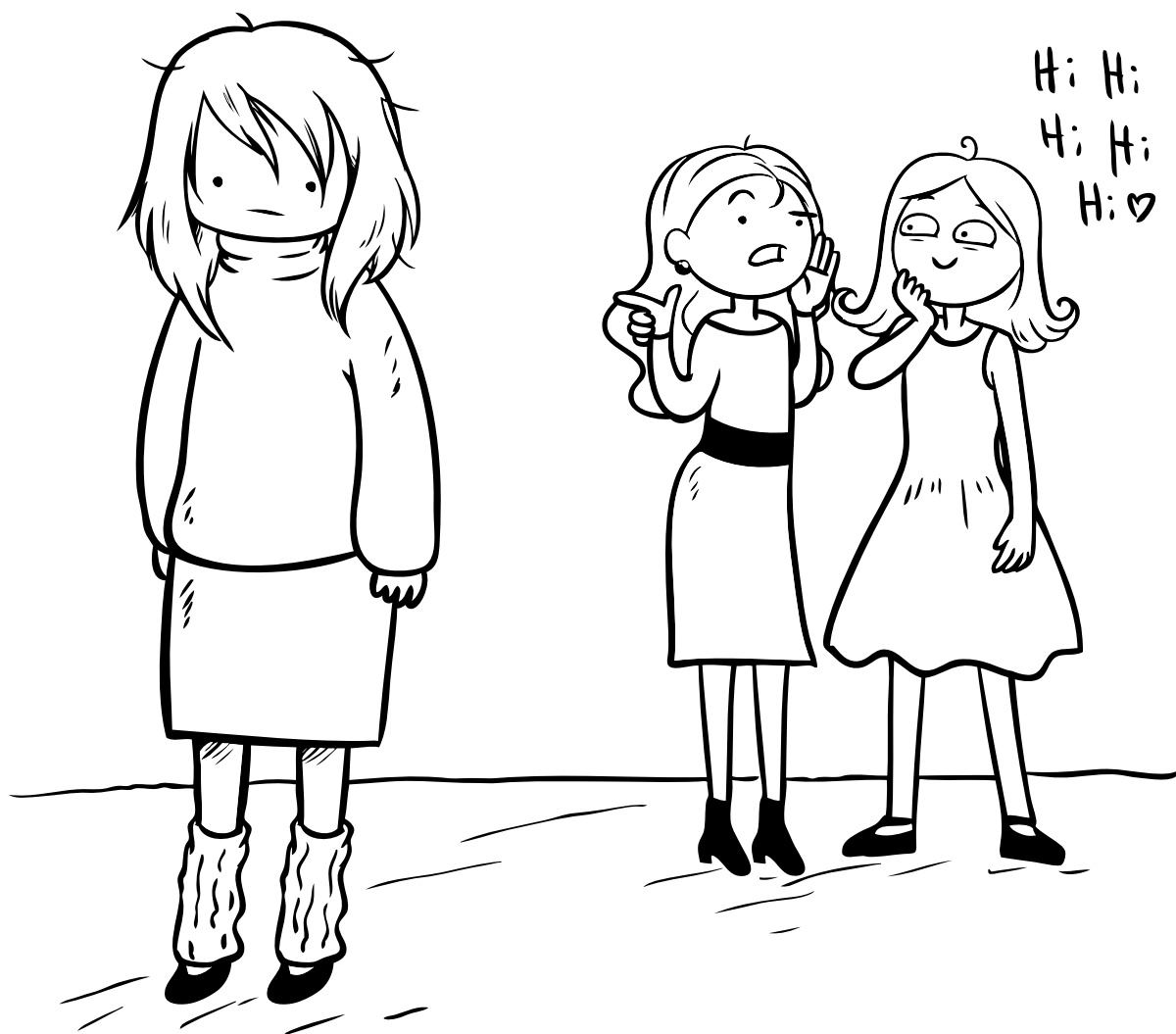
2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

2. Przemoc relacyjna – ilustracje

UNIwersYTET
 SWPS

 RESQL

Warszawa, 2020 r.